

здійснювалася винятково з утилітарною метою та для отримання зиску від цього явища.

Ключові слова: проституція, легалізація, основний інстинкт, бордель, гетери.

Доний Н. Е.

ОНТОПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРОСТИТУЦИИ

На основе анализа историко-культурологических и правовых источников кратко представлены основные моменты юридического признания проституции в пространственно-временных параметрах. Указано, что исторические корни феномена проституции целесообразно разыскивать в моменте начала развития товарно-денежных отношений, когда тело превратилось в товар. Приведены факты, что легализация проституции и поддержание ее жизнеспособности в определенные периоды развития общества осуществлялась исключительно с утилитарной целью и ради получения прибыли от этого явления.

Ключевые слова: проституция, легализация, основной инстинкт, бордель, гетеры.

УДК 94(477)

Любич О. А.,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОХОДЖЕННЯ МАЛОРОСІЙСЬКОГО КОЗАЦТВА

У статті проаналізовано принципи комплектування малоросійського козацького війська на Україні у XVII столітті, а також розглянуто питання внутрішньої організації військ, системи забезпечення і керування. Автором зроблено спроби аналізу щодо поглядів, ідей дослідників XIX–XXI ст. на ці події, а також визначено цінність історичного спадку з сучасної точки зору. Розглянуто культурні, соціально-економічні, політичні, техніко-юридичні фактори, що стали причиною ліквідації місцевого права і змін у культурному житті Чернігівщини з наданням їй особливого правового та культурного статусу.

Ключові слова: комплектування, козацьке військо, слобідські полки, козаки, принцип комплектування, військова служба, мобілізація козацького війська, історіографія, методологічні принципи, малоросійські козаки, козацькі полки, соціальний статус.

Постановка проблеми. Актуальність статті визначається особливостями сучасного розвитку України, теоретичними і практичними потребами її модернізації. Соціально-економічні відносини в суспільстві є одним з найпотужніших факторів, що визначають розвиток держави. Гетьманщина була державним

утворенням із стійкими групами-станами, що вирізнялися соціальною й економічною самостійністю. Запровадження Тимчасового правління гетьманського уряду призвело до значних змін у соціально-економічному становищі населення Гетьманщини та опосередковано вплинуло на розвиток самоврядування, обсяг зібраних податків і виконаних повинностей, економічні та політичні процеси. Фактично через новостворену структуру, яка перебрала на себе усі повноваження гетьмана та його уряду, Російська імперія почала нещадно експлуатувати українське населення, що призвело до глибокої економічної кризи у регіоні. Разом з науковою актуальністю теми не можна не вказати на її вагоме прикладне значення. Адже дослідження соціально-економічних процесів, діяльності органів державної влади відповідає потребам сучасної розбудови держави, які спрямовані на поширення та поглиблення засад самоврядування.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу документальних джерел та узагальнення історіографічних здобутків з'ясувати становлення малоросійського козацтва та його роль у розвитку соціально-економічних відносин в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В історіографії відсутня єдина точка зору щодо общинного землеволодіння на території Лівобережної України в другій половині XVII ст. Левицький О. І., М'якотін В. О., Лучицький І. В. підтримували думку щодо общинних порядків у регіоні. Подібну точку зору поділяє й відомий сучасний дослідник Борисенко В. Й., зазначаючи, що общинне землеволодіння існувало в усіх полках Лівобережжя. Про розповсюдження общинного землеволодіння на всій території Лівобережної України говорить Гуржій О. І. [1, с. 52]. Зовсім іншої думки академік Слабченко М. Є. Подібні твердження він кваліфікував як абсурдні, антинаукові [2, с. 64, 73], заперечуючи сам факт наявності там общинних порядків [3, с. 10–11]. Це ж саме можна сказати й про Шиманова. Єфименко О. Я. стверджувала, що общинні порядки існували в Україні лише до XVI ст. [4]. Лазаревський О. М. не має будь-якої чіткої, послідовної позиції щодо цього питання [5]. Досить суперечлива позиція вимальовується з досліджень Василенка М. П. В одних випадках академік виступав за общинне землеволодіння, в інших – заперечував його [6]. Питання, як бачимо,

непросте. Але як би там не було, заперечувати факт існування на Лівобережжі в другій половині XVII ст. общинного землеволодіння зовсім не варто. На його користь свідчать матеріали численних документів. Край був багатий земельними просторами. Так, наприклад, у Березанській сотні «никаких огранічений в свободном степу не бывало, но свободно было тот волний восковый степ, где хотя кому косить». «С давних времен, начавши от с. Чарторейки аж до Воронежа было все пуца вольная, в какой пуци и села селились и всем было волно в туя пуцу ездить и хаты в оной пуци ставят» [7]. За містом Коропом вільний був так званий Козацький сінокіс, яким «козаки городовые из давних времен ... как предки их так и они» володіли. Спільним володінням козаків був також степ за селом Фастівцями над річкою Гайворонкою в Івангородській сотні. У Конотопській сотні «свободний степ» розкинувся за селом Семенівкою [8]. Саме багатство земель, на погляд деяких дослідників, позбавляло особисту власність на них [2], адже в таких випадках відпадала необхідність їх відгороджень. Про спільну обробку землі може свідчити випадок з конотопцями, які «государеву землю распахали многу и хлеба сеяли оржаной и яровой и сена покосили и лес и бортняя дерева посекали и межи и копцы перепахали» [9]. Напевно, у спільному користуванні була в середині XVII ст. Мокрунська земля. В одному з документів зазначалося, що «своею власною працою, и коштом на оном грунте ... распахал» Панас Зінченко, «и пожни при ему ... мает зоставати». У той же час військово товариство (козаки) й міщани також «роспахали ... тим же способом оное поле их працею и старанем». І «при них товариству, и мешанах, мают ненарушене зоставати также и пожни». «Опанас Зенченко не мает и не повинен будет у оного товариства войскового и мешчан жадное скупщини брати и не турбовати», – говорилося далі в документі [10].

Виклад основного матеріалу. Слабченко М. Є. зазначав, що земля була як об'єкт купівлі-продажу і відчуження її швидше за все відбувалося саме тоді, коли община, окремі її члени не були б зацікавлені в цьому, позбавляючись плодів своєї праці, і що можливості триматися за общину позбавляли порівняно невисокі ціни на землю в зазначений час. Ці моменти, а також назви населених пунктів регіону привели вченого до думки про неможливість існу-

вання общинних порядків і панування індивідуального типу господарства [2]. На переваги індивідуальної власності в цей час, але не на повне її панування вказував Кавелін. Оцінки общини як вираження дуалізму, тобто поєднання общинної й приватної власності, дотримувались у радянській історіографії, виділяючи при цьому роль общини у стриманні в середині її мобілізації землі з метою нейтралізації майнового розшарування й пауперизації селян. Академік Мілов Л. В., говорячи про російську общину, зокрема, общину Європейської Півночі Росії, допускає думку, що на певному етапі її розвитку «пайова форма поєднувалась із практикою розпорядження землею на правах приватної власності». З плином часу під впливом державних правових норм общинна власність перетворювалась у форму індивідуального подвірного володіння. Визнаючи факт переходу на Лівобережжі в індивідуальне користування орної землі, Борисенко В. Й. зазначає, що протягом другої половини XVII ст. у спільному користуванні общини залишились головним чином різноманітні угіддя. У розпорядженні російської общини приблизно до кінця XVIII ст. виявились навіть орні угіддя. Слід зазначити, що старшинсько-гетьманська адміністрація поступово обмежувала права общин на їх землі. Наприклад, «пущами» навколо Остра, що перебували в середині XVII ст. у вільному користуванні, мешканці міста з 1694 р. могли розпоряджатися лише з відому й дозволу місцевої адміністрації. За самовільне користування «винні» притягались до суду й на них накладався штраф у розмірі 1 000 золотих [11]. Мілов Л. В. справедливо зазначає, що саме необхідність класового опору й локальної згуртованості селян сприяли тривалому існуванню общини.

Царський уряд, сподіваючись зміцнити за допомогою Івана Брюховецького своє становище на Лівобережжі, також підтримував останнього. І нарешті 18 червня 1663 р. Іван Брюховецький був проголошений на Ніжинській «чорній» раді гетьманом Лівобережної України (1663–1668 рр.). На правому березі Дніпра позиції зайняв Павло Тетеря (1663–1665 рр.). У цей час господарями становища на Правобережній Україні були татари, за підтримки яких власником гетьманської булави став тут черкаський полковник Петро Дорошенко (1665–1676 рр.) [12, с. 8]. Дорошенко займав позиції турецької орієнтації, однак плани його щодо об'єднання

Лівобережної та Правобережної України під протекторат Туреччини були нереальними й потерпіли поразку. Росія і Польща після тривалих переговорів 30 січня 1667 р. підписали в Андрусеві (поблизу Смоленська) перемир'я. Термін його дії встановлювався на 13,5 років. Основні умови зводились до наступного: Росії поверталися Сіверська земля і Смоленськ; в її складі залишалися Лівобережна Україна й Київ; Правобережна Україна продовжувала бути під владою Речі Посполитої; правом управління Запоріжжям однаковою мірою наділялися Росія й Польща [13, с. 631–643]. Фактично ж Запоріжжя управління з боку Речі Посполитої не визнавало.

Після Андрусівського перемир'я, зазначала Єфименко О. Я., «факт існування двох гетьманів як би закріплювався» [14, с. 260]. На Лівобережжі гетьманство утримував Іван Брюховецький, який ніяк не міг змиритися з Дорошенком і його планами. Брюховецького підтримувала Москва. «Во все начальнойшия города малороссийские» були введені російські воєводи з ратними людьми, одним із головних завдань яких став захист українських міст від посягань з боку ворогів. Це завдання вони виконали «более или менее блистательно» [15]. Російські воєводи зі своїми ратними людьми брали активну участь у відбитті польської, турецької й татарської агресії на Україні, наводячи «военные страхи на противников» [16, с. 1]. Часто вони боролись разом із козаками Лівобережжя [17]. Населення Лівобережної України приймало воєвод і ратних людей за реальну силу, здатну врятувати його від частих ворожих нападів [18]. Однак воєводи виражали насамперед інтереси панівних станів, представниками яких вони були самі. Поступово воєводи почали зловживати своїм становищем, посилили наступ на трудове населення, обклавши його податками. Від них були направлені «цловальщики», збирачі «торговых і ярмарковых пошлин от всех, особенно же на граждан и посполитых людей наложены подате от плуга и от коня» [19, с. 77].

Податки з селян і міщан збиралися на основі проведеного в 1666 р. подвірного перепису відповідних категорій населення Лівобережної України. Дані цього перепису були зафіксовані в так званих Переписних книгах, які є надзвичайно важливим джерелом для вивчення різноманітних проблем соціально-економічного характеру в регіоні. Слід зазначити, що оригінали цих безцінних рукопис-

них фоліантів подекуди збереглися у фонді «Малороссийские дела» (ф. 124) Російського Державного архіву давніх актів у Москві. Це насамперед Переписні книги Погара, Почепа, Стародуба, Чернігова, інших міст. Свого часу Переписні книги привертали увагу Костомарова М., Лазаревського О., Ейнгорна В., Юркевича В., Романовського В. Останньому поталанило опублікувати «Переписні книги 1666 року» (Київ, 1933) та видати ґрунтовне дослідження «Перепись населения Левобережной Украины 1666 года, её организация и критическая оценка» (Ставрополь, 1967).

Висновки. Доречно зазначити, що протягом тривалого часу вважалася втраченою Переписна книга Чернігова. Лише нещодавно текст її було виявлено і в повному обсязі опубліковано на сторінках журналу «Сіверянський літопис» [20, с. 167–181]. Неперевершену археографічну й наукову цінність має «Перепис населення українських міст XVII ст.», зосереджений у фонді Кістяківського О. Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені Вернадського В. І. (ф. 61. – Спр. 1567), який дає змогу суттєво доповнити опубліковані матеріали Переписних книг.

Список використаних джерел

1. Гуржий А. И. Эволюция феодальных отношений на Левобережной Украине в первой половине XVIII в. Киев: Наукова думка, 1986.
2. Слабченко М. Е. Организация хозяйства Украины от Хмельщины до мировой войны. Часть первая: Хозяйство Гетьманщины в XVII–XVIII столетиях. Том первый. Землевладение и формы сельского хозяйства. Одесса: Государственное изд-во Украины, 1922.
3. Слабченко М. Е. Центральные учреждения Украины XVII–XVIII вв. Одесса: Типография Губерниального комиссариата – Просвитель, 1918.
4. Єфименко А. Я. Южная Русь. Очерки, исследования и заметки. Санкт-Петербург: Издание Общества имени Т. Г. Шевченко, 1905. Т. I. С. 399–400.
5. Лазаревский А. М. Малороссийские посполитые крестьяне (1648–1783). Историко-юридический очерк по архивным источникам. Чернигов, 1866.
6. Чтения в историческом обществе Нестора Летописца: кн. 9. Киев, 1892. С. 4.
7. Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии: материалы для истории заселения, землевладения и управления. Киев: Типография К. Н. Милевского, 1893. Т. I. Полк Нежинский. С. 437.

8. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського / Інститут рукописів. Ф. І. Спр. 54 484 (Лаз 33). Арк. 8. (Далі: НБУ. ІР.).
9. Кулиш П. А. Отпадение Малороссии от Польши (1340–1654). Москва: Университетская типография, 1889. Т. III. С. 63.
10. НБУ. ІР. Ф. 61. Спр. 1058. Арк. 1.
11. Инкин В. Ф. Крестьянский общинный строй в Галицком Прикарпатье (Опыт сравнительного изучения поземельных союзов): автореф. дис. ... канд. ист. наук. Львов, 1978. С. 9.
12. Лучицкий И. В. Гетьман Мазепа и остерские общие земли: из истории землевладения в Левобережной Украине. *Киевская старина*. 1892. № 1. С. 115.
13. Пирог П. В. Гетьман Пётр Дорошенко и Левобережная Украина. Чернигов, 2002.
14. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1830. Т. 1.
15. Ефименко А. Я. История украинского народа. Киев: Либідь, 1990.
16. Центральний Державний історичний архів України (м. Київ). Ф. 222. Оп. 2. Спр. 38. Арк. 45 (зв.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукописів. Ф. 1. Спр. 54671 (Лаз 34). Арк. 109. (Далі: НБУ ІР).
17. НБУ ІР. Ф. XIV. Спр. 163. Арк. 69.
18. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1867. Т. V. С. 64–66. *Земский сборник Черниговской губернии*. Чернигов: Типография Губернского земства, 1901. № 5. Май. С. 38.
19. АЮЗР. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1869. Т. VI.
20. Переписна книга Чернігова 1666 р. / передмова та примітки Коваленка О., Мельника С. і Сапона В. *Сіверянський літопис*. 1997. № 3. С. 167–181.

Любич А. А.

ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОИСХОЖДЕНИЯ МАЛОРОССИЙСКОГО КАЗАЧЕСТВА

В статье проанализированы принципы комплектования малороссийского казачьего войска в Украине в XVII веке, а также рассмотрены вопросы внутренней организации войска, система обеспечения и командования. Автором сделана попытка проанализировать взгляды, идеи исследователей XIX–XXI вв. на данные события, а также осмыслить и определить ценность исторического наследия с современной точки зрения. Рассмотрено культурные, социально-экономические, политические, технико-юридические факторы, которые стали

причины ликвидации местного права и изменения в культурной жизни Черниговщины с предоставлением ей особенного правового и культурного статуса.

Ключевые слова: комплектование, казацкое войско, слободские полки, казаки, принцип комплектования, военная служба, мобилизация казацкого войска, историография, методологические принципы, малороссийские казаки, казачьи полки, социальный статус.

Liubych O. A.

HISTORIOGRAPHICAL ANALYSIS THE ORIGIN OF MALOROSSIYA COSSACKS

The article analyzes historiographical conceptions and theories dealing with the origin of Malorossiya Cossack class. It was cleared up that there were two ideas of Malorossiya Cossacks origin: ethnic and social. Scientists share the opinion that it is Cossacks who defended Ukrainian people from foreign enemies, made an active resistance to social, national and religious oppression.

The author of the article makes an attempt to analyze the views and ideas of researchers XIX–XXI centuries about these events, understand and determine the value of the historical heritage with a modern point of view.

The principles of the manning of the Cossack army in Ukraine in the XVII century are nalized in this article, and the internal organization of the troops, and the system of maintenance and command are considered in this article.

The author considers cultural, social and economic, political, technical and legal factors that influenced the local law abolishing and changes in the cultural life of Chernigov province giving in a specific legal and cultural status.

It is grounded that Malorossiya Cossacks were formed out of the representatives from different classes and the autochthon conceptions on Malorossiya Cossacks origin are the most evident of all.

It is reasoned out that vacant lends in the left-bank Ukraine were the necessary condition for the development of Malorossiya Cossacks settlement.

Key words: historiography, methodological principles, malorossiyskie's cossacks, cossack's regiments, historical heritage, ethnic, social status.

УДК 34(09)

Олійник В. С.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів

ВЕРХОВНИЙ СУД США ПІД ГОЛОВУВАННЯМ ХЬЮЗА Ч. Е. (1930–1941)

У статті досліджено роль Верховного суду США – вищої федеральної судової інстанції у формуванні системи права в 1930–1941 рр. (у період головування судді Хьюза Ч. Е.), а також вплив у цей період федеральної судової влади на виконавчу й законодавчу владу та правову систему держави. Визначено роль